

MIRA ILIJANIĆ
Varaždin

VARAŽDINSKI KIRURZI I OSTALO ZDRAVSTVENO
OSOBLJE U VARAŽDINU KRAJEM 17. STOLJEĆA

*ÜBER DIE KIRURGEN UND ANDEREN SANITÄTSPERSONAL IN VARAŽDIN AM
ENDE DES 17. JAHRHUNDERT*

Leider verfügen wir über unvollkommene Angaben über die Tätigkeit der Chirurgen in Varaždin im 17. Jahrhundert. Auf neue Erkenntnisse hat das Studium des Stadtprotokols aus den Jahren 1679–1714. hingewiesen. Da von Norden aus der Petauer Gegend, die Pest drohte, mussten die varazdiener Chirurgen Almosen sammeln damit die Stadt eine Votiv-Kapelle die den Hl. Fabian und Sebastian gewidmet wurde bauen konnte.

In memoriam prim. dr. Đuri Antaueru

Kako je već naglašeno u nekoliko napisa o varaždinskim kirurzima, istraživanje o tom problemu nije jednostavan posao. U svakom slučaju arhivski materijal još nije sistematski istražen pa prema tome nije ni obrađen. Postoje još uvijek razdoblja iz tog područja koja su ostala malo ili nikako osvijetljena.

Dva ranija rada dr. Đure Antauera¹ s tog područja pokušala su koliko toliko dati jedan pregled djelovanja varaždinskih kirurga od 15. stoljeća na više, međutim nakon detaljnog studija Gradskog protokola iz kraja 17. stoljeća pokazalo se da ipak nisu obuhvaćeni svi kirurzi pa se je upravo dogodilo ono što je bilo za očekivati da ćemo detaljnim studijem ponekog spisa ili grupe takvih dokumenata doći do novih saznanja.

Što se ranijih stoljeća tiče, kao i jednog općeg pregleda do sada poznatih podataka, upućujemo na oba citirana rada² kao jedina s tog područja na ovom terenu, a ovdje ćemo se osvrnuti na spomen o nekoliko kirurga, odnosno ranarnika ili brijača koji su djelovali u Varaždinu u drugoj polovici 17 stoljeća.

Već polovicom 16. stoljeća bilo je tu mnogo ranarnika koji su osnovali svoj ceh koji je obuhvatio sve brijače, kupalištare i kirurge u Varaždinu jer je svaki pojedinaac u toj struci mogao i vršiti sve te djelatnosti. Oni su bili i jedini koji su liječili ljude jer doktori medicine bili su i doktori filozofije i u to doba su se bavili svim i svačim, a najmanje liječenjem bolesnika. Kirurga je i mnogo trebalo u ovom kraju jer je uprava vojne granice za obranu protiv Turaka bila najprije u Varaždinu, a

onda u Koprivnici, pa je tako i bojište bilo na domak ruke s nizom ranjenika. Osim toga, dokumenti su puni glasova o raznim epidemijama, napose o kugi. Tako je na obratu u 17. stoljeće kuga u Varaždinu poharala niz varaždinskih građana, među njima i polovicu gradskog senata na čelu s rihtarom.

Slična situacija zatekla je Varaždin i u drugoj polovici 17. stoljeća kada Hrvatski sabor naglašava da nitko u ovom kraju ne želi raditi zbog raznih zaraza, a napose kuge. Sigurno je da je ova opasnost i strah od epidemije utjecala na kretanje ljudi pa i liječničkog osoblja, no studij samo jednog gradskog zapisnika iz kraja 17. stoljeća koji je mogao biti prostudirani ukazuje nam na stanovit broj kirurga u Varaždinu i na neke mjere koje su bile poduzete na za ono doba uobičajeni način.³

Osvrnut ćemo se na gradski zapisnik iz 1674. – 1714. godine i preskočiti vakuum od sedamdesetak godina u želji da se zabilježi barem ono što je momentalno dostupno.

Godine 1675., 15. siječnja Katarina Farneković⁴ prodaje juger i pol oranice »pri Male mlake« Ivanu Arrasu za 30 for a zemlja se nalazi kraj kapele sv. Roka. Ovaj zapis nije samo dokumentacija da je u to vrijeme na kraju tzv. Zagrebačke ceste iza sadašnje tvornice VARTEKS već postojala ova kapelica već nam postojanje ove zavjetne Kapele kaže da je nedavno morala vladati teška epidemija kuge pa je postojanje tog objekta u uskoj vezi s epidemijom. I nešto kasnije iste godine prodaju braća Matekovići 5 jugera zemlje kraj kapele sv. Roka koja se nalazi na »vii regali« na putu prema Knegincu.

Godine 1677. 25. travnja⁵ susrećemo se u ovom zapisniku s prvim brijačem. To je Juraj Frančić aliter Georg Barbely protiv kojeg dolazi pred sucem Miroslavićem do protesta zbog izvršenja testamenta. Kako se i u to vrijeme vrlo često uz lično ime pojavljuje zvanje kao prezime, Frančić je sigurno brijač a prema tadanjem običaju i kirurg.

15. siječnja godine 1680. Magdalena Barber⁶ zajedno s mužem Jurjem Horvatom kupuje 1 juger oranice. Iako nije posebno naglašeno na koga se zvanje brijača odnosi, po tadanjim običajima ne može biti drugo nego da je Magdalenin prvi muž bio brijač, dakle i kirurg, ili da je to spomenuti Juraj Horvat.

Najinteresantniji zapis u vezi s tim problemom svakako je onaj iz gradskog zapisnika 14. rujna 1680.⁷ On se odnosi na spomen utemeljenja kapele sv. Fabijana i Sebastijana kao zadužbine protiv epidemije kuge u Varaždinu. Kuga se proširila iz Ptuja i okolice, kao što je i ranije došla isto takva epidemija u grad s juga, pa su Varaždinci izgradili kapelu sv. Roka kao zaštitu od te nevolje. Međutim, što je u ovom slučaju za nas posebno važno, to je napomena da se sada za prilaze u grad sa sjevera odnosno sjeverozapada imaju brinuti varaždinski kirurzi Andrija Benčić, Ivan Vidakovich i Ilija Smuker, a u donjem dijelu prilaza u grad Filip Krajačić, Mihajlo Enney i Lovro zet pok. Blaža kirurga Juraicha.

Kapela, koja će biti posvećena sv. Fabijanu i Sebastijanu, imat će i oltar sv. Franji Ksaverskom i blaženoj Rozaliji a mjesto gradnje će biti »in platea supra Novaki«, dakle na kraju današnje Optujske ulice. Procesiju za polaganje kamena temeljca vodio je prelat Martin Borkovich. Gradska općina zaključuje da treba potaknuti zavjetovanje protiv kuge jer se ona pojavila nedaleko granice grada Varaždina, a došla je od strane Ptuja. Tom se prilikom treba preporučiti blaž. djevici Mariji, sv. Sebastijanu i Fabijanu, sv. Roku, blaž. Rozaliji i sv. Franji Ksaverskom.

Zasada nam nije poznato kada je ova kapela do kraja izgrađena, no svako ako

još u doba baroka, što dokazuju njeni oblici. Nije nam ni poznato da li je epidemija kuge toga puta zaista došla u grad ni koliko je nevolje pučanstvu nanijela.

Sigurno je da je u Varaždinu kontinuirano bilo kirurga, samo nam svi nisu dokumentirani. Usput treba spomenuti da u to vrijeme živi i djeluje u Varaždinu jedan doktor medicine, no iz dokumentacije nam nije jasno u čemu se zapravo izražavala njegova djelatnost. Iz tekstova je samo vidljivo da je taj doktor uživao stanovit ugled i da vodi djelomično brigu o djelovanju kirurga i ranarnika. Iz zapisnika saznajemo samo neke detalje o doktoru Carisu, no oni osim same titule ne govore ništa o njegovoj djelatnosti.

Godine 1683. 20. III.⁸ prodaje Marija Cecilija Carisz, žena doktora medicine, svoje zemljište u Slopancu a 1684., 22. IV. vojnik Ivan Staygar protestira protiv prodaje kuće gospodina doktora, ali ne spominje ime. Tek 3. V.⁹ iste godine saznajemo da Ivan Mihael Caris kao izvršilac testamenta Ivane Morbidelly, udove vojnika Andrije Staygara, prodaje zidanu kuću unutar zidina. Toj je kući južno kula donjih gradskih vratiju pa je ona morala biti negdje blizu župne crkve, dakle ili na platei s. Nicolai ili na kraju današnje Draškovićeve ulice. Ivan Mihael Caris se u ovom zapisu navodi kao »Doctor philosophiae et medicinae« a navedenu kuću je prodao za 700 rajnskih forinti i posudu dobrog vina, što je prilična cijena, pa je kuća morala biti vrijedna.

Još jednog pretstavnika zdravstvene službe Varaždina susrećemo u gradskom zapisniku pod kraj 17. st. To je apotekar Sardena. On je imao svoju apoteku tamo gdje je i do nedavna bila apoteka u Gajevoj ulici, a sada je tekstilni dućan. Godine 1681. 22. I.¹⁰ prodaje vojnik Jakob Altenpach kuću unutar zidana. Ona je zidina, a južno od nje nalazi se kuća apotekara Karla Sardene, dok je istočno uličica. To je današnja Uska ulica, a Altenpach je morao imati kuću uz vijećnicu ako mu je Sardena južno. Poziciju spomenute apoteke potvrđuje nam još jedan zapis iz zapisnika iz godine 1683. od 25. X.¹¹ gdje se kaže da je pred sucem i senatorima Juraj Ruesz svoju kuću sa zemljištem unutar zidina kraj gradske vijećnice prodao varaždinskom građaninu apotekaru Karlu Sardeni i ženi mu Ani Trupay za 200 rajnskih forinti. Sardena je taj objekt koristio još od 1672. godine. Isti Sardena inače zajedno sa ženom Anom Trupay kupuje objekt sa zemljištem, vjerojatno alodij u sjevernom predgrađu u Ciglenici.

Ovaj rad nema pretenziju da bude sveobuhvatan, najmanje za kirurge Varaždina pa ni za ranarnike 17. stoljeća. To su izvučene da ne kažemo iščupane obavijesti o kirurzima spomenutima samo u navedenom zapisniku u želji da se ti podaci ne zaborave, a u konačnici da budu spomen na bivšeg oduševljenog istraživača dr Đuru Antauera.

BILJEŠKE:

¹ Duro Antauer: Povijest kirurškog ceha u Varaždinu. Povijest farmacije. Zagreb 1967.

Duro Antauer: Aktivnost kirurga i razvoj kirurgije na području Varaždina od 15. do 19. stoljeća, Varaždinski zbornik 1181–1981

² Ibidem

³ Prothocollum Fassionum ab anno 1674–1714

⁴ Ibidem pag. 25

⁵ Ibidem pag. 96

⁶ Ibidem pag. 173

⁷ Ibidem pag. 197

⁸ Ibidem pag. 237

⁹ Ibidem pag. 275

¹⁰ Ibidem pag. 205

¹¹ Ibidem pag. 254

ZUSAMMENFASSUNG

ÜBER DIE KIRURGEN UND ANDEREN SANITÄTSPERSONAL IN VARAŽDIN AM ENDE DES 17. JAHRHUNDERT

Da die archivistischen Unterlagen noch sehr unsystematisch ausgeforscht sind verfügen wir diesbezüglich leider über sehr mangelhafte und unvollkommene Angaben. Trotz zwei hier zitierten Arbeiten gibt es noch immer Zeitabschnitte die vollkommen unausgeforscht geblieben sind.

Das Studium des Stadtprotokolls aus den Jahren 1674–1714. hat doch auf neue Erkenntnisse hingewiesen. Etliche Barbieri die mit ihren Liegenschaften handeln werden erwähnt; mehrere Wundärzte bzw. Chirurgen die sich um die Gesundheit der Warasdiener Bevölkerung kümmern müssen da von Norden aus der Petauer gegend die Pest droht werden ermahnt Almosen zu sammeln.

Die Stadt Varaždin die schon eine Votivkapelle dem Hl. Rochus gewidmet gebaut hat am Südeingang in die Stadt, entschied sich 1680. am Nordeingang eine Votivkapelle zu bauen die dem Hl. Fabian und Sebastian gewidmet wird und somit die Bevölkerung von der Pest schützen soll. Varasdiener Wundärzte, namentlich erwähnt müssen sich um die Eingänge in die Stadt kümmern. Zur selben Zeit lebte und wirkte in Varaždin Ivan Michael Carisz »doctor prilosophie et medicinae« und Karl Sardena Apotheker dessen Apotheke in heutiger Gajeva ul. auf der selben Stelle noch vor zwanzig Jahren bestand.

Primljeno:
1991–03–8